A LEGCSODÁLATOSABB HARMINCÖTEZER

INERJÚ DR. RÁCZ JÁNOS TÖRTÉNÉSSZEL

Ünnepi alkalmakkor gyakorta halljuk a szónokoktól, hogy 1956 kihatott nemcsak hazánk, hanem a világ történelmére is. Ezt mindenki jóérzéssel nyugtázza; azonban a részletekről nemigen esik szó. A bizonyosságot csakis a történészektől várhatjuk. Dr. Rácz János, a VERITAS Történetkutató Intézet tudományos munkatársa egyik fő tématerülete éppen a magyar forradalom és szabadságharc visszhangjainak elemzése a külföldi sajtóban.

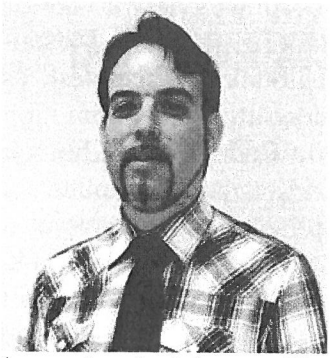

- A nyugati sajtó szinte biztos volt abban, hogy az Amerikai Egyesült Államok nem fog semmilyen fajta kockázatot vállalni – magyarázza a történész. - Legtöbbször azt állították, hogy beavatkozásuk harmadik világháborúhoz vezethet. A magyar forradalom és szabadságharc hatása leginkább azokon a nyugati kommunista mozgalmakon mérhető le, amelyek az 1944-45-ös esztendőben felértek a csúcsra. Köszönhetően annak, hogy a Nyugat összefogott a Szovjetunióval, és legyőzték Hitlert. Hihetetlen mértékben megnőtt az érdeklődés mindenhol a fiatalokban, a munkásság bizonyos rétegeiben. Úgy tűnt számukra, hogy ez egy hatásos szervezet, amelynek van egy ekkora nagy pártfogó állama, a szocializmus első állama, a Szovjetunió. A legnagyobb a franciaországi, illetve az olasz kommunista párt volt. Ez utóbbi taglétszáma 2,5 millióra emelkedett 1956-ra! A kisebb kommunista pártok szintén profitáltak a világháború kimeneteléből. Ezek között lehet megemlíteni az amerikai kommunista pártot, ahol a maximum létszám harmincezer, vagy a brit kommunista pártot, ahol nagyjából ötvenezres a tagság, de mégis csak léteztek.

- *Kik azok a szereplők, akikről beszélni illik?*

- Kezdjük az Atlanti óceán nyugati partjánál, az amerikaiaknál, akiket alaposan megtört a Truman-doktrina után kialakult helyzet: a kommunista üldözés. Mondanék egy fontos szereplőt, akit *Howard Fast*-nek hívtak. Zsidó származású fiatalember volt, egy new-yorki munkáscsalád gyermeke. Autodidakta módon íróvá képezte magát. Egyetemi, meg a közkönyvtárakban mindent elolvasott, amit lehetett. Mivel szegény munkáscsaládból származott, elhitte a marxista tanokat, és belépett az amerikai kommunista pártba. Egészen 1956-ig aktív tagja volt. Nagyon fontos regényeket írt az amerikai függetlenségi mozgalomról, vagy *Spartacusról*. Ezeket az amerikai diákok is olvastak és szerették. Tehát nagyhatású közíróról beszélünk, aki nyilvánvalóan az amerikai kommunista pártnak a legfényesebb csillaga lett. 1956-ban az első megdöbbentő tény számára a Szovjetunió Kommunista Pártjának XX. kongresszusán elhangzott beszéd, hogy Sztálin elvtársról milyen csúnya dolgokat mondott *Hruscsov*, ez nem lehet igaz, ez nyilván valami imperialista trükk – gondolták sokan. Ez tartott egészen 1956 nyaráig, amikor lehozták a hiteles szövegeket az amerikai és az angol napilapok.

Kénytelen volt a Szovjetunió is elismerni, hogy az a beszéd nagyjából stimmel. Akkor *Howard Fast* kijelentette a párt elnöke, *William Zebulon Foster* meg a többiek előtt: *Ne haragudjatok, de én eddig tudtam veletek egy csónakban evezni. Én úgy gondolom, hogy amennyiben nektek is ugyanakkora hatalmatok lett volna itt a politikában, mint ott Moszkvában Sztálinnak, akkor itt ti is elkövetitek azokat a galádságokat, és én egy ilyen társaságnak nem akarok a tagja lenni.*

Howard Fast is leírta – egy kis füzetet is szentel saját történetének -, hogy volt ő amerikai kommunista, s hogy a magyar események után végleg kiábrándult ebből az eszméből. Azért megemlíteném, hogy az ő könyvéből forgatták a *Spartacus* című Oscar-díjas filmet *Kirk Douglas*-szel. Amikor ezt nézi az ember, ahol ugye kommunában élnek a jó gladiátorok, a jó rabszolgák, meg a haditanácsban ott vannak a nők – a valóság nem volt ilyen szép – de hát egy marxista gondolkodóról beszélünk!

Ha visszamegyünk 1920-ig, látjuk: a nyugati kommunista pártok Szovjet-Oroszország megalakulásának idejében jöttek létre. A különböző baloldali radikális szervezetek összetömörültek mind Amerikában, mind

Angliában. Egyébként a bolsevik párt – Lenin utasítására – pénzelte ezeket a pártokat. Pontosan azért, mert úgy gondolták, hogy a Szovjet-Oroszország elleni intervenció megakadályozásában ezek a szervezetek tudnak segíteni.

- *Ötvenhat novemberében-decemberében még nem igazán lehetett tudni, hogy mi játszódik majd le Magyarországon. Sem a nemzetközi közvélemény, sem a nyugati politikum nem láthatott tisztán. Ez tükröződik a nyugati médiában is?*

- Amikor elkezdődött az 1956-os magyarországi forradalom és szabadságharc, az elsődleges gondolatuk a kommunista sajtóban az volt, hogy a szovjet ideát kell követni: ez nem más, mint egy fasiszta lázadás, hogy ezek a munkások tulajdonképpen fasiszták, akik kimennek az utcára tüntetni, ezek a fiatalok pedig megtévesztettek. Ismerjük ezeket a Kádár-korabeli kliséket, s persze, benne vannak az imperialisták, s az amerikaiak pénzelik őket.

Ezt azonban nem fogadták el, különösen azok az angol értelmiségi fiatalok nem, akik az 1930-as években csatlakoztak a kommunista mozgalomhoz, mint például a Cambridge-i diákok. A brit kommunisták nem tudtak ezekkel a fiatalokkal mit kezdeni. Saját gondolkodásuk szerint egy értelmiségi ellentétben áll a munkássággal, tehát mintegy osztályellentét, osztályharc van közöttük. Kezdetben többeket újságírókká képezték, másrészük a spanyol polgárháborúban és különböző nemzetközi brigádokban vettek részt, később harcoltak a II. világháborúban, áthatotta őket az antifasizmus meg a Hitler-ellenesség. A nyugati lapokat is olvasták 1956-ról; amelyek megírták, hogy *fiatalok lázadtak fel* a diktatúra ellen, nem fasiszta, nem antiszemita jellegű a lázadás. Mikor ezekkel szembesültek, akkor elbizonytalanodtak. Elbizonytalanodtak a Daily Worker szerkesztőségben is, ezt pontosan tudjuk *Alison Macleod*-tól, aki ott dolgozott és aki írta is, hogy a brit kommunista vezetők folyamatosan tartottak tájékoztatókat arról, hogy mégis csak ellenforradalom zajlik.

- *Mennyire volt sikeres a meggyőzés?*

- A skót *John Gollan*, a párt főtitkára – rengeteg skót volt a brit kommunista pártban – kitalálta azt, hogy Budapestre küld egy fiatalembert, *Peter Fryer*-t, azt a húszas évei végén járó újságírót, aki 1949-ben a Rajk-perről is tájékoztatott. Úgy, amiként elvárták, maga is leírta, hogy Rajk áruló volt. A Hruscsov beszéd alapján kiderült 1956-ban hogy ez hazugság, ezt Magyarországon is felülvizsgálták, és megtörtént Rajk és társai újratemetése.

John Gollan és a lap főszerkesztője, *John Ross Campbell* meggyőzték *Peter Fryer*-t, hogy úgy kell viselkednie, mint egy jó kommunistának: *ha nem is értesz valamivel egyet, neked, a párt véleményét kell közvetítened.* – kapta meg az üzenetet. Egy nappal a mosonmagyaróvári sortűz után érkezett meg *Peter Fryer*, pont Mosonmagyaróvárra. Látta a halottakat, a temetést, és már akkor ott, úgy döntött, hogy nem fog hazugságokat leírni. Eljött Budapestre is, beszélt különböző szereplőkkel, megszólította a fiatalokat az utcán. Három cikket juttatott el a Daily Workernek, a brit kommunista lapnak. Kettőt nem közöltek, egyet pedig, rendkívüli módon cenzúráztak. Ugyanis *John Gollan*-ék továbbra is azt mondták, hogy Magyarországon ellenforradalom van. Erre elment egy másik laphoz, eladta az egész sztorit, majd *Hungarian Tragedy* címmel, írt egy nagysikerű könyvet az élményeiről. A párt reakciója a kizárása volt.

- *Egyedül volt a véleményével ez a fiatal újságíró?*

- A brit kommunista párthoz tartozó történész bizottságban nagyon jól csengő történész nevek voltak: *Eric Hobsbawm* az elnök, *Edward Palmer Thompson* vagy *Christopher Hill*. Alapvetően marxista irányultsággal vizsgálták a történelmet és így találkoztak 1956-tal. Számukra is kérdés volt, hogyan reagáljanak erre az egész szituációra? *Hobsbawm,* bent maradt a brit kommunista pártban. Azt mondta 1989 után, hogy ő azért marad, mert kommunistaként élte végig a fiatalságát, s mindezt nem akarta idézőjelbe tenni. Tudta, hogy Magyarországon forradalom zajlik, de mégis elfogadta a brit kommunista párt állítását, később azonban aláírt egy petíciót, amelyben tiltakozott az ellen.

- *Akkor lehet azt látni, hogy volt egyfajta bizonytalanság, meghasonlás és kivárás?*

- Igen. *Hobsbawm* kivárt, a Daily Worker fiatal újságírói – *Allison Macleod* vagy a *Gabriel* művésznevű karikatúrista is – kezdetben azért maradtak bent a pártban – mert úgy gondolták, hogy belülről tudják alakítani a folyamatokat. Először 1956-ban november 3.-án és 4.-én ült össze a brit kommunista párt végrehajtó bizottsága az október 23.-ai éjféli és 24.-i hajnali szovjet beavatkozás miatt. Egy részük úgy

vélekedett, hogy ez hiba volt, mert hogyha a szovjet csapatok nem vonulnak be Budapestre, akkor nincs fegyveres szabadságharc. Hiba volt az is, ahogy tevékenykedtek 1945-56 között a magyar kommunisták. Nem lehet országot építeni ennyi vérrel, szenvedéssel, perekkel.

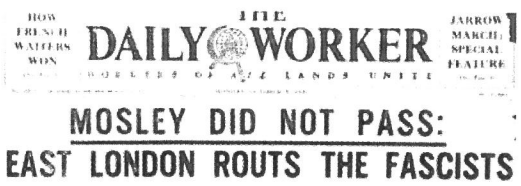
THE DAILY WORKER

MOSLEY DID NOT PASS:
EAST LONDON ROUTS THE FASCISTS

A brit kommunista párt tagjainak többsége *John Gollan* és *Rajani Palme Dutt* vezetésével tartotta a szovjet vonalat, s azt mondták, hogy a Szovjetunió általi megítélést kell elfogadni, hogy ott ellenforradalom volt. Kezdetben elítélték az első beavatkozást, majd a november 4-eire pedig jóváhagyólag rábólintottak. Több egyetemen voltak kommunista sejtek, akik ezután beadták a lemondásukat, mert ők így nem tudnak a brit kommunistákkal együtt haladni. Tehát mondhatni, az értelmiségi szárnyuk nullára redukálódott.

Azonban 1968-ban, a prágai tavasz idején, az augusztusi bevonulás idején – éppen az '56-os tapasztalatoknak köszönhetően – nagyon sokan visszaszivárogtak a pártba, s el tudták azt érni, hogy elítéljék a szovjet beavatkozást. Nem így az olasz kommunista párt, amely a legnagyobb létszámú volt, s amelyben a legkisebb volt a lemorzsolódás. Ugyanis *Palmiro Togliatti* zseniális politikus volt, aki pontosan érezte, hogy a kommunista mozgalmaknak addig van létjogosultságuk, amíg a Szovjetunió létezik. Ő azt mondta, mikor a XX. kongresszuson Hruscsov beszéde elhangzott: *Nyikita, nekem ne akard bemagyarázni, hogy te ezekről nem tudtál!*

Ugyanúgy a ti hibátok is mindaz, ami zajlik a Szovjetunióban. Viszont taktikai okokból nem akarta meggyengíteni a mozgalmat, és ezért azt mondta: *Azt viszont elfogadom, hogy Magyarországon közbe kellett lépni.*

Az olasz kommunista párt is elvesztette értelmiségi szárnyának egy jó részét, viszont a bázisát nem. Vagyis a munkásságot, amire lehet építkezni. Őket is majd 1968 teszi igazán helyre. Tehát 1956-nak is, majd 1968-ban érik meg a hatása az olasz kommunista pártban.

- *Az emigráció, mennyire tudta segíteni '56 helyes megítélését Nyugaton?*

- Átadták azokat a tapasztalataikat, melyeket itthon megszereztek. Nagy figyelem irányult rájuk a sajtóban is, meg egyéb területeken is. Nem véletlen az, mikor a New York Times-ban megjelent egy cikk egy bevándorlási hivatal vezetőjétől, hogy *„ez a legcsodálatosabb harmincötezer ember, aki hozzánk megérkezett, mert miden zokszó nélkül beilleszkedtek a mi társadalmunkba. (...) Ha lenne egy ilyen belső betelepítés mondjuk az Amerikai Egyesült Államokon belül, azokat akiket átraknának a keletiről a nyugati partra, mindez sokkal inkább megviselné, mint a magyarokat, akik ide megérkeztek. Mert egyszerűen be akarnak illeszkedni, meg dolgozni akarnak."*

Később háttérbe szorultak a sajtóban, már csak a megemlékezések kapcsán esett szó róluk. Főleg az amerikai külpolitika új irányvétele miatt. Téma volt a sajtóban, hogyan viszonyuljanak a kommunista országokhoz: segítsék-e mozgalmaikat, vagy sem; lázítsák-e őket, vagy sem? Ha ilyen borzalmas megtorlás lesz belőle, mint Magyarországon, akkor inkább nem! A *felszabadítási politika* helyett, az *együttélési politikára* került a hangsúly. Meg kellett keresni azokat a pártvezetőket, akikkel együtt tudtak működni, és akik egy picit más politikát folytattak, mint ahogy azt Moszkvából elvárták. Ezért lett aztán kiemelve *Ceauşescu* meg *Kádár János.*

Abban a pillanatban, ahogy elkezdődtek a kapcsolatok Kádár Jánossal, nagy nehézséget okozott, hogy ott voltak az '56-os emigránsok ezekben az országokban, ahol Kádár Jánost elfogadták a 1960-as években. Mit lehetett ilyen helyzetben kezdeni? Engedményeket kapott. Gondoljunk a Szent Korona hazajövetelére. Tehát a napi politikai kérdések, az amerikai külpolitika új irányultsága felülírta a magyar '56-ot.

Vennes Aranka

*

Dr. Rácz János az '56-os emigrációról beszélget Kecskés D. Gusztávval, az MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Történettudományi Intézetének tudományos főmunkatársával. Moderátor: Prof. Dr. Marinovich Endre tudományos főigazgató-helyettes. A rendezvényt a VERITAS Történetkutató Intézet a 2017-2018-as akadémiai év történelmi vitasorozatának keretében tartják 2017. november 7.-én 18 órakor, a Budapesti Gazdasági Egyetem aulájában, az V. kerület, Markó utca 29-31. szám alatt.